

Krigen i Rogaland

av Ørnulf Tendeland, mai 2017

– fram til den endte med overgivelse natt til 23. april 1940

Fra nøytralitet til krig

Som en følge av krigsutbruddet i Europa i september 1939, ble Marinen delvis mobilisert, og flere av Hærens bataljoner satt opp som nøytralitetsvakt. Bataljonene gjorde to måneders tjeneste og avløste hverandre. Således var om lag 800 soldater fra Infanteriregiment 2, Jegerbataljonen fra Østlandet, utplassert i Madlaleiren tirsdag 9. april 1940. Det var ikke noe eget Luftforsvar på den tiden, men Marinen hadde to MF 11 sjøfly liggende i Hafrsfjord, og Hæren hadde den såkalte Bombevingen bestående av rundt ti Fokker CVD og fire Caproni Ca 310 på Sola. Alle bevæpnet og med oppheng for bomber. De fløy daglige observasjonstokt, og med Marinens sjøfly hendte det også at man gikk ned og tok mistenkelige skip i arrest. Bjørn Fraser, sjef for Marinens flygruppe på Sola, fikk mandag 16. oktober 1939 varsel fra kystvaktstasjonen på Kvitsøy om en tråler som muligens seilte under falskt flagg. Fraser og besetningen dro ut på inspeksjon. Utenfor Tananger oppdaget de tråleren. Den hadde dansk flagg, men ved å legge seg inn lavt rundt båten så de navnet *Nordland* av *Cuxhaven* på hekken, en tysk båt som kamuflerte seg ved å føre nøytralt flagg. Fraser sendte noen skudd foran baugen og landet flyet like ved tråleren som nå hadde stoppet og satt ut lettboat. Fraser ble hentet om bord, tok skipet i arrest og førte det til Tananger. Navigatøren fløy tilbake til Sola og varslet om hendelsen, slik at lensmannen ventet på kaien i Tananger. Den tyske kapteinen ble tatt med til Rogaland politikammer og ble ilagt en bot på kr 100,-. Deretter fikk han fortsette sørover, men nå under tysk flagg.ⁱ

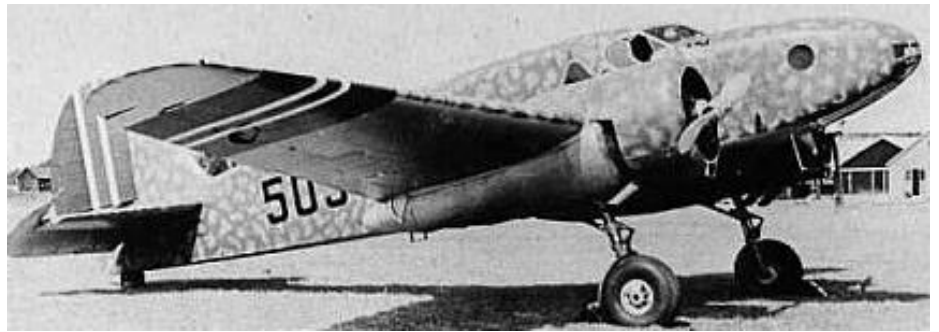

To MF 11, utviklet av Johan Einar Høver på Marinens Flyvebaatfabrikk i Horten, var stasjonert på Sola Sjø. De hadde tre manns besetning og var utstyrt med 3 Colt-mitraljøser. Flyet kunne også settes opp med bomber. Ett kom seg unna om morgenen 9. april og sluttet seg til de norske styrkene i Hardanger. Det besøkte Dirdal 16. april for utveksling av informasjon med major Brandt.ⁱⁱ Bilde: digitaltmuseum.no

Seks Fokker CVD var operative på Sola 9. april. Flyet hadde to manns besetning og var utstyrt med 2 maskingevær samt oppheng for bomber.

Bilde: Wikipedia (eng), Towpilot

Italienske Caproni Ca 310, også kalt Klippfiskbomberen – fordi de var finansiert av klippfiskeeksport til Italia. Fire fly av denne typen deltok i nøytralitetsvakten på Sola. Tre av dem var operative 9. april.

Bevæpning: 2 mitraljøser samt bomber.

Bilde: Wikipedia (eng)

Marinen kjøpte seks Heinkel He 115 fra Tyskland sensommeren 1939. Ytterligere seks var bestilt og betalt.ⁱⁱⁱ Tør vi formode at tyskerne hadde leveransen med ved ankomst 9. april?

Flyene var utstyrt med en 20 mm kanon i nesen og mitraljøse akterover. De kunne også settes opp med bomber eller torpedo. Ett av dem, nr 60, lå ved Sola Sjø 9. april, men kom ikke på vingene. Bilde: forsvarsmuseer.no

Styrkene var først og fremst innkalt for å håndheve Norges nøytralitet, og ikke for å motstå en invasjon. Til tross for at Altmark-saken i Jøssingfjord hadde skapt internasjonale sjokkbølger i februar, var de færreste forberedt på regulære kamphandlinger grytidlig om morgenen tirsdag 9. april. Kamp ble det likevel. I det minste enkelte steder, og da gjerne på personlig initiativ. Kommandant Birger Kristian Eriksen på Oscarsborg er kanskje det mest kjente eksempelet.

Smalt gjorde det også i Rogaland, selv om Egersund ble tatt uten at skudd ble løsnet, og de 800 soldatene i Madlaleiren ble evakuert i retning Oltedal før tyskerne satte sin fot på Nord-Jæren. Bombevingen ble beordret til Østlandet grytidlig om morgenen like før det tyske

angrepet. Så pass rett før at det siste flyet ble beskytt ved take-off og forhindret fra å lette. Av Marinens fly kom ett seg unna. De som til slutt løftet våpen mot det tyske angrepet denne grå og kalde tirsdagsmorgenen var de gjenværende soldatene på flyplassen, samt mannskapet på jagerne Æger og Draug.

Sola flyplass

På flyplassen hadde de vært i alarmberedskap siden dagen før og landingsstripen var sperret. De 9 operative flyene, seks Fokker og tre Caproni, hadde akkurat evakuert da det tyske angrepet kom i åttetiden om morgenen. Det vil si, den siste Capronien ble beskytt og havarerte før det klarte å ta av. Soldat Andersgård var kjapt på pletten og bidro til å få snudd flyet. Han ble satt ut av spill av et bombenedslag, men to fra mannskapet, løytnant Smith og sersjant Anundskås, klarte å betjene flyets aktermitraljøre en tid.^{iv} Ellers hadde bakkemannskapet i Bombevingen og vaktstyrken tre luftvernmitraljører og tre bakkemitraljører til disposisjon, i tillegg til maskingevær og håndvåpen.^v De hadde imidlertid bare en betongbunker, og var dermed svært sårbare for de angripende flyene - og de om lag 130 fallskjermssoldatene i det som var et av verdenshistoriens første angrep med fallskjermjegere. Løytnantene John Kristensen og Thor Tangvald, samt lufthavnsjef Ullestad-Olsen ledet forsvaret på bakken. Ullestad-Olsen var strengt tatt sivilist, men hadde personlig sørget for sperring av landingsstripen kvelden før, og følte nok et moralsk ansvar. Ragnar Johansen hadde godt skuddfelt fra sin posisjon i mitraljørebunkeren helt til tyske fallskjermjegere snek seg opp på baksiden og fikk kastet inn en håndgranat. Det stoppet Johansen som ble hardt såret. Ingen nordmenn ble drept i den korte og intense kampen, men flere ble hardt skadet. Tyskerne mistet 3 og hadde 10 – 12 hardt skadde.^{vi} De tyske fallskjermssoldatene tok raskt kontroll over flyplassen, og for de tyske flyene var dette i grevens tid. Fikk de ikke landet innen rimelig tid, måtte de avblåse og søke mot en annen base.^{vii} Nå kunne imidlertid fallskjermjegerne gjøre klar for tidenes luftbro med soldater og forsyninger.

Æger og Draug

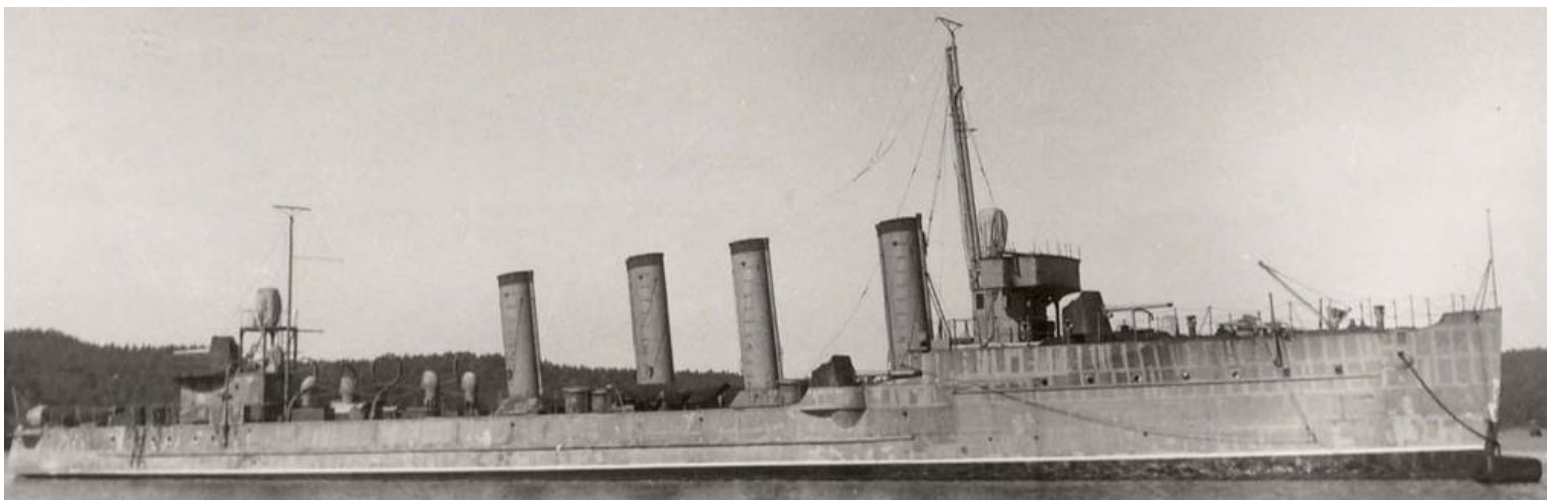
I Byfjorden bestemte kaptein Bruun på den norske torpedojageren Æger seg for å senke det tyske transportskipet Roda. Skipet hadde i de tidlige morgentimene vist seg særdeles lite samarbeidsvillig ved inspeksjon, og kaptein Bruun tenkte sitt om lasten. Han forlangte til slutt det tyske mannskapet i livbåtene og skjøt så Roda i senk. Noen av flyene som nå angrep flyplassen ble dirigert til Byfjorden. Etter å ha skutt ned to tyske fly ble Æger selv rammet av en kraftig bombe midtskips. Åtte norske soldater omkom, og Æger var satt ut av spill.^{viii} Senere viste det seg at kaptein Bruuns bange anelser angående Roda var berettiget. Skipet var fullastet med krigsmateriell.

Ved Haugesund tok gamle Draug seg av det tyske lasteskipet Main. Draug var en kullfyrt jager fra 1908, men kunne komme opp i 27 knop om det knep, og var utstyrt med både kanoner og torpedoer. Kaptein Thore Horve fra Stavanger hadde fått med seg at både Sola

og Stavanger var tatt, og at Æger var senket. Han tok Main og det tyske mannskapet i arrest, og under bombardement fra tyske fly dro de over til Shetland. På veien over ble Main senket. Thore Horve ble senere dekorert med krigskorset for sin innsats under krigen.

Æger, eller Ægir som man også skrev, var en relativt godt bestykket jager fra 1936. Bilde: Wikipedia

Jageren Draug havnet til slutt i Storbritannia som eskortefartøy for allierte konvoier.

Tilbaketrekning og mobilisering

Ut over dette gikk det en uke før det igjen ble trefninger mellom norske og tyske styrker i Rogaland. Det var fordi oberst Gunnar Spørck, sjefen for hæren i Rogaland, vurderte det som lite hensiktsmessig å møte fienden på Stavangerhalvøya. Han ville dessuten kjøpe seg tid til å mobilisere IR8, Rogalandsbataljonen, som hadde depot i meieriet på Sviland, Med to ferdig oppsatte bataljoner ville oberst Spørck ha rundt 1600 mann under våpen.

Han beordret derfor evakuering av Jegerbataljonen fra Madlaleiren allerede klokka 06.15 den 9. april. Bataljonen, med unntak av den beskjedne styrken som var avgitt til flyplassen, var klokka 06.30 lastet opp i biler og på vei til Sandnes. Der ble det etablert en meget kortvarig kommandoplass på Hotell Sverre.^{ix} Da de i 8-tiden brøt opp fra Sandnes med kurs

for Oltedal, durte tyske fly lavt over dem med kurs for flyplassen. I Oltedal etablerte styrkene seg med hovedkvarter i strikkeriet til Gabriel Larsen. Ett kompani ble sendt til Gloppedalsura for å sikre mot tysk inntrenging fra Egersund. Kompaniet var på plass i ura allerede klokka 10.00 om morgenen den 9. april.^x I løpet av dagen og natten til 10. april ble materiellet fra Sviland flyttet til Dirdal der mobiliseringen av IR-8 fortsatte under forholdsvis fredelige forhold. Tyskerne hadde stort sett nok med å konsolidere seg i Egersund og på Nord-Jæren der britiske fly daglig angrep flyplassen.^{xi}

Over fjellet til Setesdal?

Om det hadde vært enighet om strategien så langt, var det definitivt slutt på den nå. Oberst Spørck ville ta soldatene med videre til Setesdal for å slå seg sammen med de norske styrkene der. Sjefen for IR-8, major Fredrik Oscar Brandt, og flere med ham, mente en slik fjelltur var galskap. Lørdag 13. april tok Spørck likevel av sted fra Gilja med de første troppene fra Jegerbataljonen. Som oberst var det hans ordre som gjaldt, og ordren hans gikk ut på at de andre skulle følge på etter hvert. Med biler, og fra Øvstebø hester og sleder, tok de seg til Sirdal der de fikk beskjed om at styrkene i Setesdal hadde kapitulert. Da var det bare å returnere, og 17. april var de tilbake. Temmelig utkjørte, og for Spørck sin del, sannsynligvis i tvende sinn om hva han skulle gjøre med Brandt som rett og slett hadde ignorert ordren om å følge etter.

Norsk offensiv

Major Brandt hadde på sin side brukt tiden godt. Han var i full sving med fremstøt utover mot Ålgård, Høg-Jæren og Vikeså. Tanken hans var å avskjære tysk forbindelse mellom Egersund og Stavanger. Alt for å skape vansker for tyskerne, og i forventning om britisk landgang. Og britene var da også aktive med angrepstøt over flyplassen nesten daglig, men den ventede landsettingen uteble. Søndag 14. april sendte Brandt avdelinger utover til Ålgård, Figgjo og Bråstein. Dagen etter ble styrker sendt over Byrkjedal til Vikeså. Mandag 15. april kjørte en taxi med fire tyske offiserer rett i fanget på de norske soldatene ved Bråstein skole. Offiserene ble tatt som krigsfanger, og ble naturlig nok savnet da de ikke returnerte. Dagen etter ble en tropp tyskere sendt oppover for å undersøke hvor det ble av dem. De traff på de samme norske soldatene med fenrik Sømme i spissen, og det kom til heftige skuddvekslinger før alt roet seg om kvelden. Tyskerne trakk seg tilbake og nordmennene omgrupperte. Onsdag morgen 17. april angrep tyskerne igjen ved Bråstein skole. Denne gangen med betydelig større styrker. Så gikk det bokstavelig talt slag i slag tilbake til Ålgård som falt ut på ettermiddagen.

Kampen om Ålgård

Ådne Espeland var lagfører for et vaktlag nedenfor Høljaberget, ved innkjøringen til Ålgård. De lå i stilling og så en lastebil nærme seg nordfra, der det allerede var kamphandlinger.

Skulle de skyte eller kontrollere? Ådne bestemte seg for å sjekke lastebilen først, og som lagfører utpekte han seg selv til å gå fram og stoppe bilen. Han hadde dessuten et avklart forhold til Vårherre, og mente seg godt ivaretatt uansett hva som skjedde. Ådnes ordre om *holdt* ble adlydt momentant, og en lettere stresset sjåfør ropte ut vinduet: *Dæ æ bara mæg, Ådne! Du må ikkje skjoda mæg. Dæ æ mæg, Bernhard!* Det var Bernard Edland som var ute i fredelig ærend. Men freden varte ikke lenge. Et angripende tysk fly spredte laget for alle vinder og Ådne kastet seg bak en stein lenger oppe i lia. Han kjente lufttrykket av mitraljøsekulene mot kinnnet, men ble ikke skadet. Ådne snek seg opp på Høljaberget og så at kampene nå hadde nådd fram til stasjonen. Han sprang rundt Hammaren og ut Krambugata og fant laget sitt i Edlandsgeilane der de sluttet seg en norsk avdeling.^{xii}

De norske styrkene hadde fått hjelp av lokalbefolkningen til å lage en frontlinje rett nord for kirken og stasjonen.^{xiii} Tyskerne rykket framover mot stillingene med sivilbefolkningen fra Holmen ved Bærlandshølen som menneskelige skjold.^{xiv} Den norske forsvarslinjen ble kraftig beskyttet, og med kirken midt i skuddlinjen, ble også den rammet.^{xv}

Mangel på samband mellom de norske enhetene bidro til en rekke misforståelser og uheldige forflytninger rundt Ålgård. Dessuten spilte ikke landskapet på lag med forsvarerne på samme måte som i de senere kampene i Dirdal og Gloppedalsura. Tyskerne var godt utstyrt og organisert. Tyske fly rammet de norske styrkene hardt ved Figgjo. Menig Haualand ble drept av en skuddsalve fra et fly der. Det var også flyangrep ved Høljaberget, og fly som kretset over Ålgård, men Luftwaffe hadde ingen stor rolle i selve slaget om Ålgård.^{xvi} Hadde tyskerne kanskje fått med seg at ullvarefabrikken nylig hadde bestilt to luftvernkanoner? De var riktignok ikke levert, men man kunne jo aldri vite?^{xvii} Uansett, etter harde kamper trakk de norske styrkene seg ut, og Ålgård var under tysk kontroll i løpet av ettermiddagen. Og mens tyskerne posisjonerte seg på Ålgård, trakk de norske styrkene sørover. Dels over Undheim til Vikeså, og dels mot Bollestad og Lima.

Samtidig som forsvaret av Ålgård gikk i oppløsning, oppsto en skarp situasjon på Fiskebekk. Den såkalte frivilligtroppen - frivillige fra distriktet – under ledelse av Alf Gowart Olsen, angrep en lastebil med kanon og tyske soldater som kom sørover. Både lastebil og kanon ble ødelagt i det som var en meget offensiv operasjon. I verket *Krigen i Norge* rapporteres det om 9 omkomne og 10 skadde tyskere i denne trefningen.^{xviii} Det relativt høye antallet omkomne finner vi imidlertid ikke igjen i nyere litteratur, og vi skal se på en mulig årsak senere i artikkelen.

Cateringen til flere av de norske avdelingene sviktet ettersom man ikke alltid visste hvor de oppholdt seg. Soldat A. Renberg så seg nødt til å lure seg inn i det besatte Ålgård for å handle. Han snek seg inn i en butikk og fikk kjøpt hele beholdningen av wienerbrød. Mens han handlet passerte en tysk avdeling utenfor. Renberg greide imidlertid å snike seg tilbake til sine medsoldater med de kjærkomne forsyningene.^{xix}

Etter kampene på Ålgård og Fiskebekk, posisjonerte norske styrker seg i området rundt Vaule bru og Bollestad. Den mannlige sivilbefolkningen på Ålgård ble internert på Udlahuset og skolen. Tyskerne beskyldte dem for franktirørvirksomhet, for å ha kjempet i sivil. Tyskerne fikk imidlertid aldri klarhet i dette, så etter et par timer fikk de eldste gå hjem, resten måtte

bli over natten.^{xx} Den kvelden og natten blafret gardinene fra mang en knust vindusrute på Ålgård.

For å få bedre innsyn i det vi i dag kaller *fakta på bakken*, tar vi med status over falne og sårede for denne ene dagen, onsdag 17. april, på strekningen Bråstein - Ålgård.^{xxi}

På norsk side:

- 1 falt, Torvald Haueland IR-8, 24 år, fra Ganddal. Falt i kampene ved Figgjo.
- 5 hardt såret
- 5 fanger

På tysk side:

- 5 falt
- 11 hardt såret
- 7 fanger

Krigsfangene ble forvart eller utvekslet med norske fanger. Den 18. april ble det etablert fangeleir i bedehuset på Gilja med 13 fanger, ti tyske og tre norske, en av dem kvinne.^{xxii} Både 18. og 19. april holdt tyskerne på Ålgård seg stort sett i ro. Det samme gjaldt de norske styrkene ved Vaule bru og Bollestad. Sporadisk tysk ild mot de norske stillingene på Bollestad, ble besvart med bombekastergranater.^{xxiii}

Om kvelden fredag 19. april ble Vikeså besatt av tyskere. Da hadde det vært harde kamper hele ettermiddagen. Tyskerne hadde flere falne og skadde i trefningene her, og en nordmann ble skadd innen våpenhvilen begynte klokka sju om kvelden. Samme kveld, under våpenhvilen, møttes oberst Spørck og den tyske oberst von Beeren til forhandlinger på posthuset på Ålgård. På den tiden lå det i 1. etasje i Storahuset. Von Beeren tilbød «ærefull overgivelse» med svarfrist innen 08.00 lørdag 20. april. Spørck sitt krav om forlenget våpenhvile og demarkasjonslinjer ble avvist. De ble likevel enige om å ha våpenhvile til svarfristens utløp neste morgen. Oberst Spørck tok betingelsene med seg tilbake til hovedkvarteret i Oltedal, og i samråd med major Brandt og major Lorange besluttet han å avvise de tyske betingelsene.^{xxiv}

Ny retrett

Kampene blusset dermed opp igjen klokka 08.00 lørdag morgen. De norske styrkene ble nå presset innover. Ved Bergsvatnet og Lomeland hadde de gode stillinger og forsinket tysk fremrykking. Det samme gjaldt ved Malmeim i Bjerkreim. Likevel, tyskerne var definitivt på offensiven. Så mens store deler av sivilbefolkningen i Oltedal søkte tilflukt i Uburhedlaren, måtte de norske styrkene gi opp dalføret under heftig beskytning fra framrykkende tyske soldater og fly. I løpet av søndag 21. april ble de norske soldatene presset helt tilbake til Dirdal. Fra Bjerkreimskanten hadde de norske styrkene trukket seg bak Gloppedalsura. Nå var hele den norske styrken samlet i dalføret mellom Gloppedalsura og Dirdal. To bataljoner pluss mannskap fra Bombevingen - til sammen 1700 mann.^{xxv} Aldri, hverken før eller siden, har flere mennesker vært samlet i dalføret. Nå forberedte de seg for det som skulle bli de avgjørende kampene her i Rogaland.

Mot klimaks, i Dirdal og Gloppedalsura

Lørdag 20. april ble Dirdal beskyttet av den tyske minesveiperen M1. Hele søndagen og mandagen ble dalføret utsatt for beskytning og bombing fra tyske fly, mens tyske infanterister prøvde å ta seg ned veien i Røyr dalen. Mandag 22. april 1940 angrep så tyskerne med bakkestyrker og fly for å knuse de norske styrkene som forskanset seg i Gloppedalsura. Flyene la også inn flere skuddsalver mot ysteriet og angrep en bilkolonne med forsterkninger til de stridende i ura. Hele dalføret var nå under angrep fra to kanter, men de tyske styrkene ble likevel gang på gang slått tilbake på begge frontavsnittene. Sivildelingen tok tilflukt i gamle gruveganger, hellere og fjellhyller i dalsidene. De som hadde søkt tilflukt oppe i den lille hytta til Emmerhoff kunne senere fortelle at bombeflyene kom så lavt at de så ned på flyene.^{xxvi}

Ingrid Veen Nødland vokste opp på Gilja og husker at de var fire familier som søkte tilflukt i en gammel gruvegang der. Om natta var det kaldt, og barna lå og dro i hver sin kant av dyna for å sikre seg sin rettmessige del. Etter hvert kom også norske militære og sanitetspersonell fra feltsykehuset like ved. Da pakket sivilistene sammen og dro til en hedler lenger oppe. De snek seg oppover to og to, Ingrid sammen med bestemor. Vel framme etablerte Geraldine Gilje kjøkken ved åpningen og kokte semulegrøt til alle sammen. Stell og melking på gårdene tok de voksne seg av mellom de verste flyangrepene. Den natten fikk Ingrid sove i fanget på bestemor.^{xxvii}

Fire familier søkte tilflukt i denne gamle gruvegangen på Gilja. Fem år gamle Ingrid Veen Nødland var en av dem som frøs seg gjennom natten her

God stemning i Emmerhoffhytta sommeren 2015. Ikke fullt så stemningsfullt 75 år tidligere da rundt 25 dirdøler søkte tilflukt her. Når mennene tok til takke med den trekkfulle kjelleren, og lille Karen Byrkjedal hang i ei korg oppunder mønet, fikk de akkurat plass til å lukke døra bak seg... Rundt bordet: Oddvin Emmerhoff, Oddvin Veen, Kjell Nødland, Maurits Nødland, Frank Sivertsen og Svein Nødland

Her på avsatsen ved Emmerhoffhytta, sto Jostein Byrkjedal som seksåring og så ned på de tyske bombeflyene. De kom inn fra fjorden og fløy i lav høyde oppover dalen, fra høyre mot venstre i bildet. De slapp bomber mot skolen nedenfor uten å treffe, men et skogholt i nærheten av skolen tok fyr. Ett av flyene kom så pass høyt og så nært at Jostein så rett inn i cockpiten til mannskapet

Mandag 22. april gikk en avdeling tyske soldater over fjellet fra Oltedalskanten mot Dirdal. Major Brandt forutså dette og hadde derfor beordret folk i stilling mot fjellsiden ved kapellet. Men selv om mistenkelige skikkelser og lys var observert i fjellsiden utover kvelden, klarte de tyske soldatene å komme helt ned i dalbunnen ved kapellet der de gjemte seg bak et steingjerde nær veien. Samtidig kom major Brandt og løytnant Brath gående for å inspisere de nye stillingene. I skuddvekslingen som fulgte, ble begge skutt. Brath døde umiddelbart, mens Brandt ble transportert til sykehuset i Stavanger der han døde 24. april. Øverstkommanderende oberst Gunnar Spørck, som holdt til på Gilja, vurderte nå situasjonen som håpløs. Selv om han fremdeles holdt et av de siste frie områdene i Sør-Norge, var soldatene isolert, utslitt og så å si tomme for ammunisjon. Han ga ordre om våpenstillstand fra klokka 02.00 tirsdag 23. april. En del av de lokale soldatene gikk da bare hjem uten mere om og men. Andre tok til fjells i håp om å fortsette kampen andre steder, og noen hadde allerede rett og slett rømt. De fleste ble likevel tatt som krigsfanger og satt en periode internert i Stavanger. Torsdag 25. april kunne man lese følgende i avisa Stavangeren:

Den norske motstand i Dirdals-traktene oppgitt

Oberst Spørck overga seg tirsdag med 1300 mann, etter en kraftig motstand, som ikke lenger kunne nytte noe.^{xxviii}

Nordmennene kapitulerte i 1940, men til slutt, i 1945, var det tyskerne som måtte kapitulere. Så skulle krigshistorien skrives. Og den er det som kjent seierherren som skriver, gjerne i seiersrus. Er det dette vi ser et utslag av på minnetavlen på toppen av Gloppealsveien? Der kan vi lese følgende:

Ikke alle er enige i disse tallene, og i en sak Aftenbladet hadde om dette 10.02.2010 kom det fram at det ikke var snakk om to tyske bataljoner, men to kompanier med til sammen 100 til 150 mann, og at antall falne tyskere som er dokumentert var 12. Sjekk gjerne Aftenbladets artikkel for mer informasjon: <http://www.aftenbladet.no/nyheter/lokalt/krigenrogaland/--Overdrevne-tall-om-tyske-tap-1897338.html> Her står det også at 9 tyske soldater falt på strekningen Figgjo - Røyrdaalen ved Dirdal. I Bjerkreim falt 6 tyskere på Gjedrem og 2 på Malmeim.

Uansett, i norsk målestokk var kampene heftige, og ikke bare i Gloppedalsura. Som vi har sett var det kamper med dramatiske konsekvenser flere steder, men det var nok Dirdal som ble hardest rammet. Dalen ble beskytt med tunge våpen fra det tyske krigsskipet M1, samt beskytt og bombet av Luftwaffe. Over 200 bomber skal ha blitt sluppet over dalføret de to dagene det sto på som verst.^{xxix} Evakueringen av sivile, og det at landskapet spilte på lag med forsvarerne bidro til at forholdsvis få nordmenn falt.

Våre falne

Ved Fylkesveg 45 i Dirdal står det en minnestøtte over de 8 norske soldatene som falt i forbindelse med krigshandlingene i området. Den ble reist av Forsand kommune og bygdefolk etter krigen. Dirdal, Frafjord og Byrkjedal var fra gammelt av en del av Forsand, og kom først med i Gjesdal kommune ved kommunesammenslåingen i 1965. Hver 17. mai er det kransnedleggelse her. Minnestøtten står omtrent der major Brandt og løytnant Brath ble skutt av tyske soldater som tok seg ned fjellsiden fra Oltedalskanten. Hendelsen på dette tredje frontavsnittet var avgjørende for at oberst Spørck erklærte kapitulasjon natt til 23. april. Så langt hadde nemlig frontene i Gloppedalsura og på Dirdal holdt. Ellers falt norske soldater i Gloppedalsura, på Gilja, Oltedal, Oltesvik og Figgjo disse dagene. Så skal vi ikke glemme de 8 soldatene fra Æger som omkom i forbindelse med forsvaret av Stavanger. På Skeie på Hundvåg er det en minnestein der Æger drev inn og de omkomne ble tatt på land.

Minnestøtten i Dirdal ble reist av Forsand kommune og bygdefolk etter krigen. Hver 17. mai legges det ned krans her. I 2017 ved kaptein Øvestad fra HV-08

Minnesteinen på Skeie der to kobberrelieff minner om Ægers kamp. Til høyre nærbilde av det øverste relieffet

Fra IR-2 (Jegerbataljonen) og IR-8 (Rogalandsbataljonen) falt disse:

- Menig Morten Finnestad IR-8, 25 år, fra Tasta, falt i Oltedal 10. april
- Menig Torvald Haueland IR-8, 24 år, fra Ganddal, falt på Figgjo 17. april
- Menig Sverre Tønning Næss IR-8, 26 år, fra Stavanger, falt i Oltesvik 18. april
- Menig Arne Fjelland IR-8, 25 år, fra Stavanger, falt i Oltedal 22. april^{xxx}
- Menig Kristian Helland IR-8, 31 år, fra Gjesdal, ble hardt såret på Gilja 22. april og døde tre dager senere
- Menig Georg Petterson IR-2, 23 år, fra Oslo, ble hardt såret i Gløppedalsura 22. april og døde neste dag
- Løytnant Lars Kåre Brath IR-8, 31 år, fra Stavanger, falt i Dirdal 22. april
- Major Fredrik Oscar Brandt IR-8, 47 år, født i Oslo, men bodde senere i Finnmark (GSV) og Trøndelag, ble hardt såret i Dirdal 22. april og døde to dager senere på Stavanger sykehus

Osломannen Georg Petterson ble stedt til hvile på gravlunden i Dirdal

Når det gjelder menig Finnestad, falt han for sine egne. Dette skjer kanskje oftere enn vi liker å tro i krig, og oftest som et resultat av en rekke uheldige omstendigheter. Finnestad og en til hadde vært ute på et risikabelt oppdrag som frivillig. Oppdraget var å kjøre utover til Madlamoen for å hente mel fra lageret der, selvfølgelig som sivilister. Melet hadde de fått, og tyskerne hadde til og med hjulpet dem med å laste opp varene. Ved retur til forlegningen i Oltedal oppsto det krangel med feltvakten. Finnestad skal så ha gått for å finne et sted å sove, og gikk da i retning av stedet der oberst Spørck holdt til. Han ble innhentet av feltvakten og stukket ned bakfra med bajonett.^{xxxi} En tragedie ikke minst for de to involverte. Både Finnestad og vakten var slitne og begge hadde en opprivende krangel bak seg.

Muligens kjente ikke vakten igjen sin soldatkamerat i sivil, og fryktet for et attentat mot oberst Spørck? I *Våre Falne* står det at Finnestad ble skutt ved en misforståelse.

Disse falt i forbindelse med den tyske bombingene av Æger i Byfjorden:

- Fenrik David Blid, 26 år, Tvedestrand
- Maskinmester Einar Eriksen, 54 år, Horten
- Maskinist Olgar Gjertsen, 35 år, Horten
- Dekksmann Paul Konrad Pettersen, 21 år, Trondheim
- Fenrik Sverre Ringard, 41 år, Holmestrand
- Dekksmann Willy Schau, 24 år, Oslo
- Motormann Oskar Sten Torp, 25 år, Onsøy
- Motormann Tor Agnar Øien, 21 år, Trondheim

Kilder:

- Byrkjedal, Jostein: muntlig informant, oktober 2016
- Den krigshistoriske avdeling: Krigen i Norge 1940, Operasjonene i Rogaland, Haugesund og Indre Hardanger, 1952
- DIS: Våre falne
- Forsvarsmuseer.no
- Helgesen, Jan-Petter: Kampen om Sola, 1987
- Henriksen: Bygda i krig, 1983
- Hundeide, Helge: Aprilnatt, 2016
- Marki, Auestad og Ivesdal: Rogaland Infanteriregiment Nr 8 1628 – 1995, 2001
- NIKU: Ålgård kirke, kulturminneverdi og lokal verdi, 2007
- Nødland, Ingrid Veen: muntlig informant, januar 2017
- Sivertsen, Torjus: Gjesdalkompaniet, militær motstand i Ålgårdsområdet 1940 – 1945, 1984
- Vigeddal, Eddie, i samråd med Gabriel og Noralf Espeland, muntlig informant, november 2016

Fotnoter:

ⁱ Kampen om Sola, side 69 - 72

ⁱⁱ Aprilnatt, side 90

ⁱⁱⁱ Forsvarsmuseer.no: Heinkel HE 115

^{iv} Krigen i Norge, side 48 og 51

^v Kampen om Sola, side 82

^{vi} Rogaland Infanteriregiment Nr 8 1628 – 1995, side 121. Andre kilder oppgir til dels betydelig flere falne.

^{vii} Kampen om Sola, side 93

^{viii} Wikipedia, Æger

^{ix} Rogaland Infanteriregiment Nr 8 1628 – 1995, side 120

^x Rogaland Infanteriregiment Nr 8 1628 – 1995, side 124

^{xi} Kampen om Sola, side 99

^{xii} Eddie Vigeddal, muntlig informant

-
- xiii Krigen i Norge, side 90
- xiv Krigen i Norge, side 105
- xv NIKU-rapport, side 10
- xvi Krigen i Norge, side 97
- xvii Krigen i Norge, side 21
- xviii Krigen i Norge, side 111
- xix Krigen i Norge, side 113
- xx Gjesdalkompaniet, side 5, Krigen i Norge, side 105
- xxi Rogaland Infanteriregiment Nr 8 1628 – 1995, side 133
- xxii Krigen i Norge, side 86
- xxiii Aprilnatt, side 108
- xxiv Rogaland Infanteriregiment Nr 8 1628 – 1995, side 138
- xxv Bygda i krig, side 21, Krigen i Norge, side 249
- xxvi Jostein Byrkjedal, muntlig informant
- xxvii Ingrid Veen Nødland, muntlig informant
- xxviii Bygda i krig, side 70
- xxix Bygda i krig, side 47, Krigen i Norge, side 158
- xxx Litt ulike datoer og steder oppgis i dette tilfellet. I boka *Aprilnatt*, side 134, står det at Fjelland (i boka står det Svelland, men dette må være trykkfeil) ble skutt i **Oltedal 21. april**. I *Rogaland Infanteriregiment Nr 8 1628 – 1995*, side 285, står det at Arne Fjelland falt i **Oltedal 22. april**. På *DIS: Våre falne* står det at Fjelland falt i **Dirdal 22. april**. Mange har skrevet om krigen, basert på enda flere som har fortalt. Tiden var kaotisk og heseblesende, noe som gir gode muligheter for ulike fremstillinger, både når det gjelder datoer, klokkeslett, sted, antall fiender som falt osv. Dessuten må man ta i betraktning at ikke alle døde umiddelbart, men først en tid, kanskje dager, etter at de ble skadet.
- xxxi Aprilnatt, side 33/34